

Urbanistički razvoj Koprivnice

I.

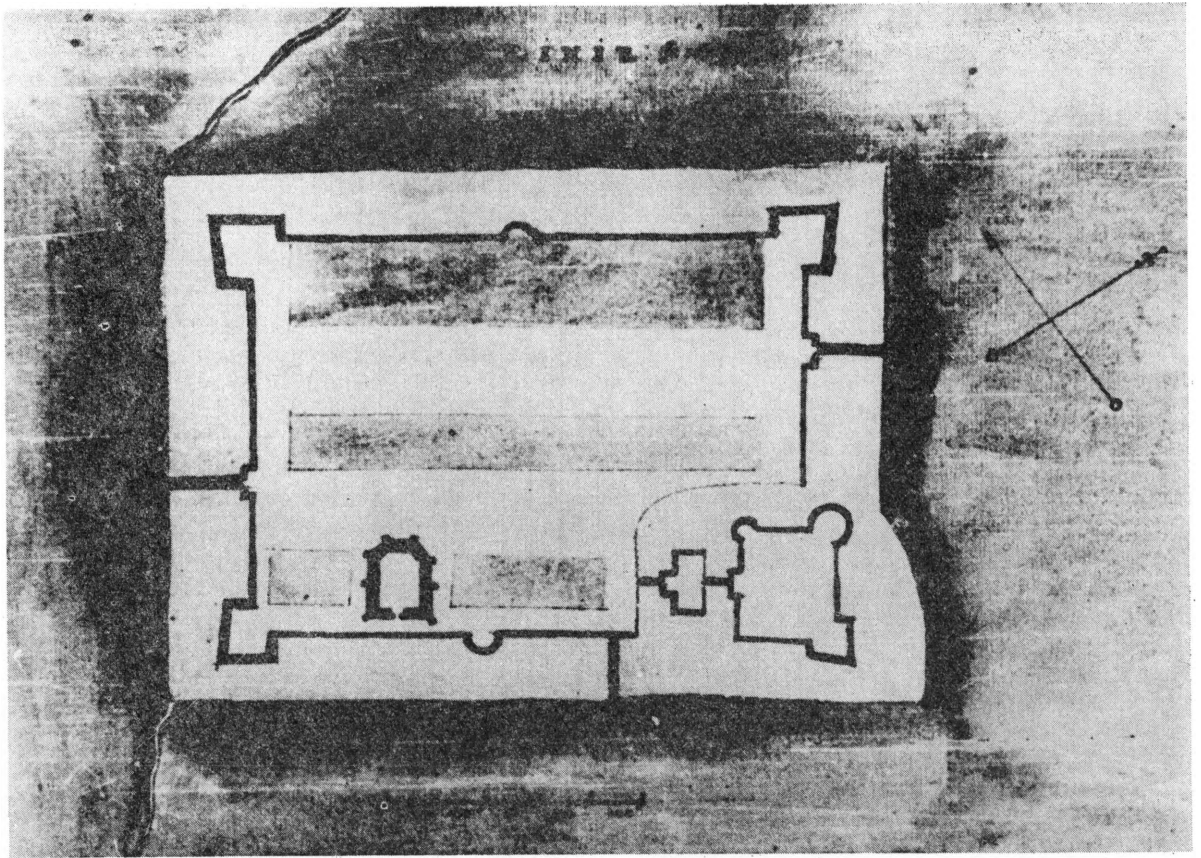
Dug je razvojni put »podravske metropole«. Koprivnica je nastala na sjevernom obodu hrvatske nacionalne zajednice, na prostoru na kojem su se stoljećima miješale i sudarale razne kulture, prvenstveno evropske ali i azijske. Podravski prometni koridor oduvijek je bio stjecište i još više križište brojnih vojski, a pogotovo trgovačkih razmjena. Transverzalna veza pruža životnu nit panonskim i srednjo-istočnim evropskim narodima prema moru, a longituda teče Dravom i povezuje istok sa zapadom i obrnuto. Ta točka u podravskoj ravni, to križište interesa i prometnica, davalo je stoljećima šansu za razvoj, ali isto tako nosilo se sebi opasnosti zavada i propasti. U takvim prilikama i uvjetima Koprivnica je izrastala u gradsko naselje, kao »neprijeporno najslabijem čovjekovu tvorevinu u prostoru«¹

Ta vjekovna borba dobra i zla teško je primjetljiva u urbanističkoj slici suvremene Koprivnice, koja je samo u zadnja dva desetljeća stvorila više od polovice svojeg stambenog i poslovnog prostora. Moderna arhitektonska koncepcija gotovo je u cijelosti zbrisala s lica zemlje kalvariju minulih stoljeća. Ili, kako je to napisala dr. Anđela Horvat, »sa koprivničkih fasada ne možemo danas očitati dugu i burnu prošlost.«² A tu prošlost, na temeljima arheoloških iskopina, pa zatim dokumenata i literature, možemo pratiti od neolita do danas. Jedan kontinuitet življenja na ovom tlu, koji sam po sebi govori o važnosti prometnog položaja i nastojanju čovjeka da ga životno valorizira.

No, ovom prigodom nećemo se baviti glančanim kamenim sjekirama, antičkim Ad Piretisom, pa čak ni brozovićevskim dilemama gdje je zapravo bio Kamengrad, već ćemo se zadržati nešto južnije od znamenite Kolomanove ceste (iz 1131. godine!) i drevnog Starigrada — na lokalitetu srednjovjekovne, pa zatim i suvremene, Koprivnice.

Mijat Sabljar ovako je opisao nastanak Koprivnice kao srednjovjekovnog slavenskog naselja: »Pod Rimljani bijaše Koprivnica pola sata dalje pod briegovima južnima nego li je sada. Nu navališe Tatari i porušiše ju, a stanovnici preseliše stranama na ovo mjesto gdje je i sada, a stranom malo podalje za šumu u berege da se lakše uzmognu braniti.«³ Dakle, eto tako je učinjen odmak od sjevernih bilogorskih brežuljaka u razmjerno močvarnu pridravsku ravninu. Zna se da je kamengradsko (starigradsko?) imanje već u XII. stoljeću sezalo sve do Drave, a tu se osim Koprivnice spominju još i Peteranec, Bregi, Brežanec, Miklinovec, Dubovec i Banovec.⁴

Teško je saznati kako je Koprivnica urbanistički izgledala u to doba. U svakom slučaju o nekakvim kamenim utvrđenjima i čvršćoj komunalnoj organizaciji još nema ni govora. Nakon provale Tatara, a poglavito krajem XIII. i XIV. stoljeća, nastaju za Koprivnicu značajne promjene, koje su valorizirale njezin povoljan prometni položaj i odredile joj razvoj u gradsko središte s važnim trgovačko-obrtničkim i upravno-vojnim funkcijama za širu okolicu. U to doba Koprivnica je već sijelo plemenske i rimokatoličke župe, a kraljevi ovdje naseljavaju hospitere (kraljevske goste) koji udaraju temelje snažnijem razvoju obrta i trgovine. Godine 1292. osniva se u gradu i franjevački samostan,⁵ a u dokumentima iz prve polovice XIV. stoljeća Koprivnica se spominje već kao grad (civitas). Gospodarske i društveno-političke funkcije grada već su dobrano razvijene, jer je tu i upravna općina (communitas), koja ima i svojeg suca (villicus) i župana (comes), dok građani moraju plaćati određene pristojbe za zajedničke potrebe (collecta). Gradski velikodostojanstvenici, trgovci, obrtnici i visoke crkvene osobe imaju u okolici Koprivnice (ili u samim predgrađima) svoje dvorove (curie) i značajan broj kmeto-

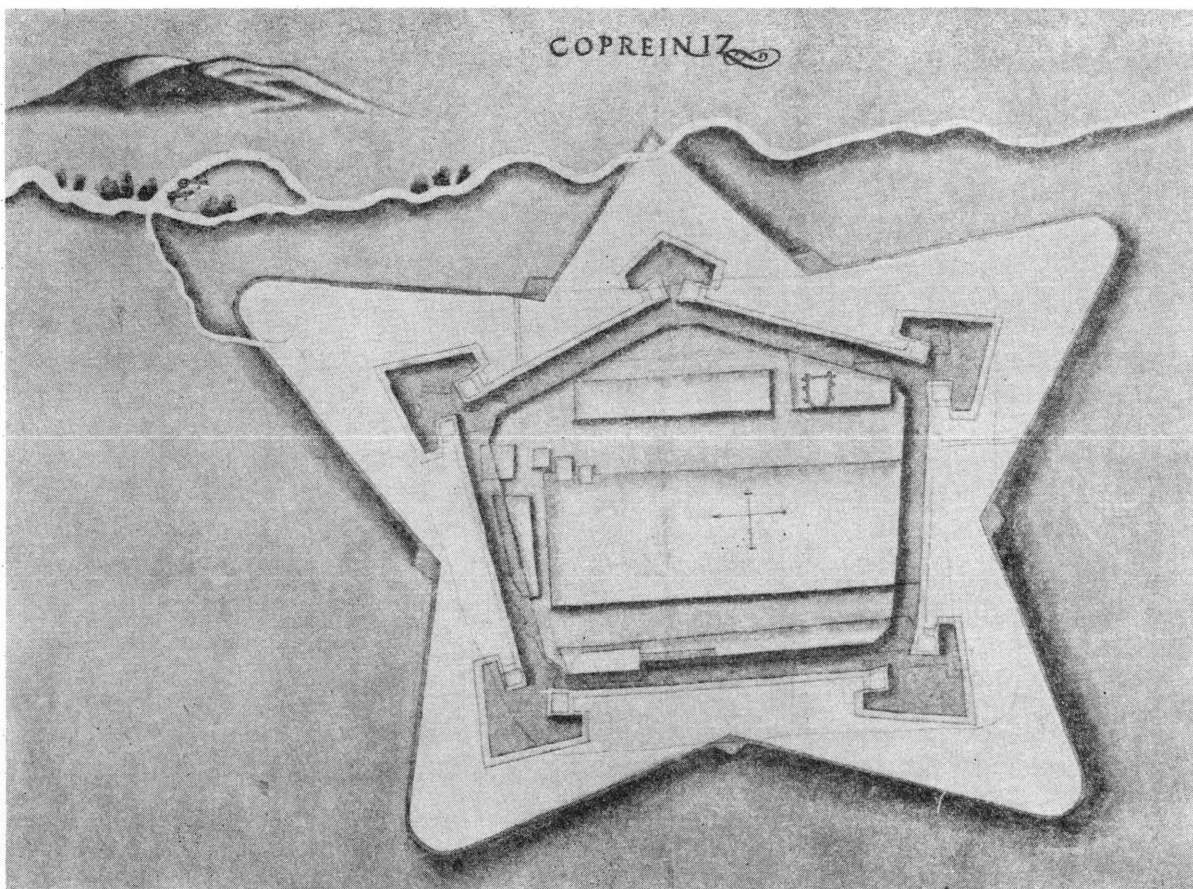

Jedan od najstarijih nacрта koprivničke utvrde iz predturskog razdoblja. Österreichische Nationalbibliothek Wien Handschriften Sammlung, N° 8609 Blatt 20

va (iobagiones).⁶ Sve te funkcije bile su potvrđivane nekim temeljnim dokumentima (poveljama, diplomama), izdanim od strane vlasnika grada i kraja ili izravno od kralja. U nizu takvih važnih dokumenata iz XIV. stoljeća svakako je najvažnija povelja Ludovika I., kojom se i Koprivnica 1356. godine proglašava slobodnim kraljevskim gradom i time uvrštava među najznačajnija srednjovjekovna trgovišta kopnenog dijela Hrvatske.⁷

Teško je rekonstruirati kakva je u to doba Koprivnica izgledala urbanistički. Zsigmondo je to bio drveni grad, a drvenjare od oblica ili nabite zemljom bile su pokrivene slamom. Brozović daje u XIII. i XIV. stoljeću gradu oblik pravokutnika. Središte je

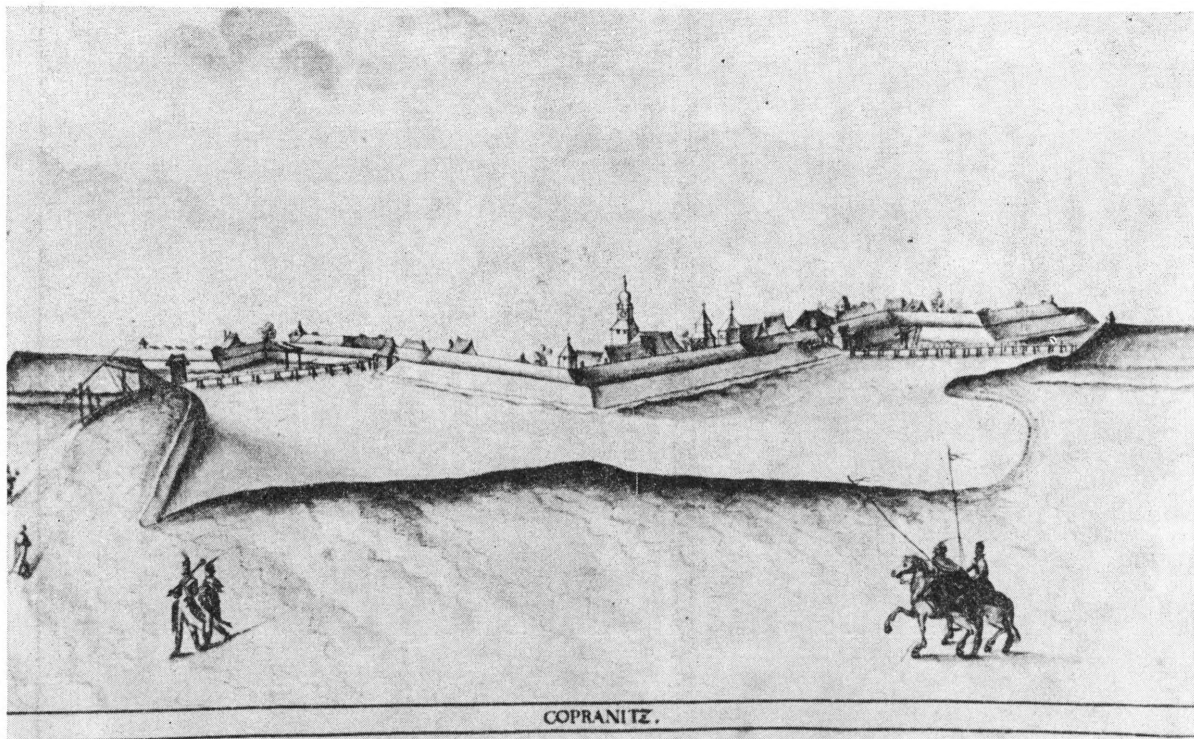
Prva katastarska razmjera Koprivnice 1859. godine. Vidi se potpuna očuvanost koprivničke srednjovjekovne utvrde iz 17. stoljeća (na umetnutoj stranici)

Početni nacrt carskog inženjera Martina Stiera o izgradnji Koprivnice kao važnog protivturskog utvrđenja u 17. stoljeću. Österreichische Nationalbibliothek Wien

bilo opasano zemljanim nasipom (eventualno s drvenim palisadama) i opkopom, dok je centralna ulica bila današnja Ulica JNA (nekad Gospodska). Važnije zgrade bile su također drvene, a u jugoistočnom kutu Brozović smješta čak i Kamengrad (što još nije ispitano). U cjelokupnom tom srednjovjekovnom, predturskom sklopu koprivničkog trgovišta, važnu ulogu ima i podgrađe ili suburbium. Naime, izvan najužeg gradskog središta već tada se stvaraju gradske četvrti u kojima stanuju obrtnici i trgovci, a također i kmetova i slobodnjaci. Naravno, taj dio grada bio je urbanistički još više neuređen, sa siromašnijim fondom zgrada.⁸ Da je Koprivnica u to doba zaista bila dr-

vena, govori i podatak da je čak i dvorac Ivana Ernušta, vlastelina i posjednika grada i okolice, bio građen od drveta i nalazio se unutar gradskih bedema. U ovom dvorcu je 23. studenog 1526. godine održano zasjedanje Hrvatskog sabora.⁹ No, tada već s istoka prijete moćne turske čete, što je djelovalo na akciju obnove i proširenja pojedinih utvrda i u Podravini. Tako su i koprivnički zemljani bedemi s palisadama i gradski opkopi dobrano prošireni i obnovljeni nakon 1526. godine. Kada su se Turci vraćali ispod Kiszega 1532. godine nisu opsjedali Koprivnicu, jer nisu imali topova za rušenje bedema.¹⁰ Taj podatak govori da su graditelji valjano obavili svoj posao.

Veduta koprivničke utvrde iz 1639. godine.
 Österreichische Nationalbibliothek Wien,
 broj 8623

II.

Tako se, eto, dogodilo da su osmanlijske čete nadolazile s istoka, a građevinari sa zapada. Jer, Podravina je u XVI. i XVII. stoljeću postala jedan od najvažnijih bastiona u obrani »kršćanske Evrope od poganih janičarskih četa s istoka«. U tom spletu i Koprivnica dobiva izuzetno značenje, koristeći za rekonstrukciju svojih nizinskih fortifikacija strateške i vojno-političke prednosti i razloge. Iako su 1532. poraženi kod Kiszega, Turci ne odustaju od prodora na zapad i u tome uspijevaju. Uz pomoć Hrvatskog sabora, carskog dvora i Ernušta (tadašnjih najznačajnijih podravskih plemića), ali prvenstveno na plećima kmetova i građana, već sredinom XVI. stoljeća započinju veliki građevinski radovi na obnovi koprivničke utvrde. To je osobito intenzivirano kada je

koprivničkim kapetanom 1548. godine imenovan Luka Sekelj, a grad i kraj dobili su važno mjesto u sistemu obrane i začetaka vojne krajine.

Već 1549. godine Koprivnicu, Virje i Đurđevac posjetila je posebna carska komisija, kako bi utvrdila faktično građevinsko stanje utvrda i predložila urbanistička rješenja. Kraljevski savjetnik Adam Trautmansdorf i znameniti graditelj Domenico dell Allio, koji su bili u spomenutoj komisiji, bilježe u svojem izvještaju da je koprivnička utvrda u vrlo lošem stanju, pa čak i sam dvor (castellum) smješten unutar bedema. Koprivnica je još uvijek drveni grad, koji nagriza vlaga, sunce i vatra. Čak i župna crkva nije bila zidana, a u to doba služila je za deponiranje hrane i drugih životnih potreština. Oko utvrde pravokutnog oblika nalaze se

Bránthaus Pivar

Dokašćice

Koprivnica.

Kopreinitz

Dubovec.

Dokašćice.

Dubovec.

Dubovec.

Čoklevina.

Koprivnica.
Kopreinitz.

Koprivnica.
Kopreinitz.

Brezance.

Brezance

Sv. Trujica
St. Dreifaltigkeit

Sv. Mikola
St. Nikolaus

Sv. Franja
St. Franziska

Sveti Ivan
St. Johannes

Pav. mlaj
Dampfschiff

Koprivnica
Kopreinitz

Koprivnica
Kopreinitz

Brezance

Brezance

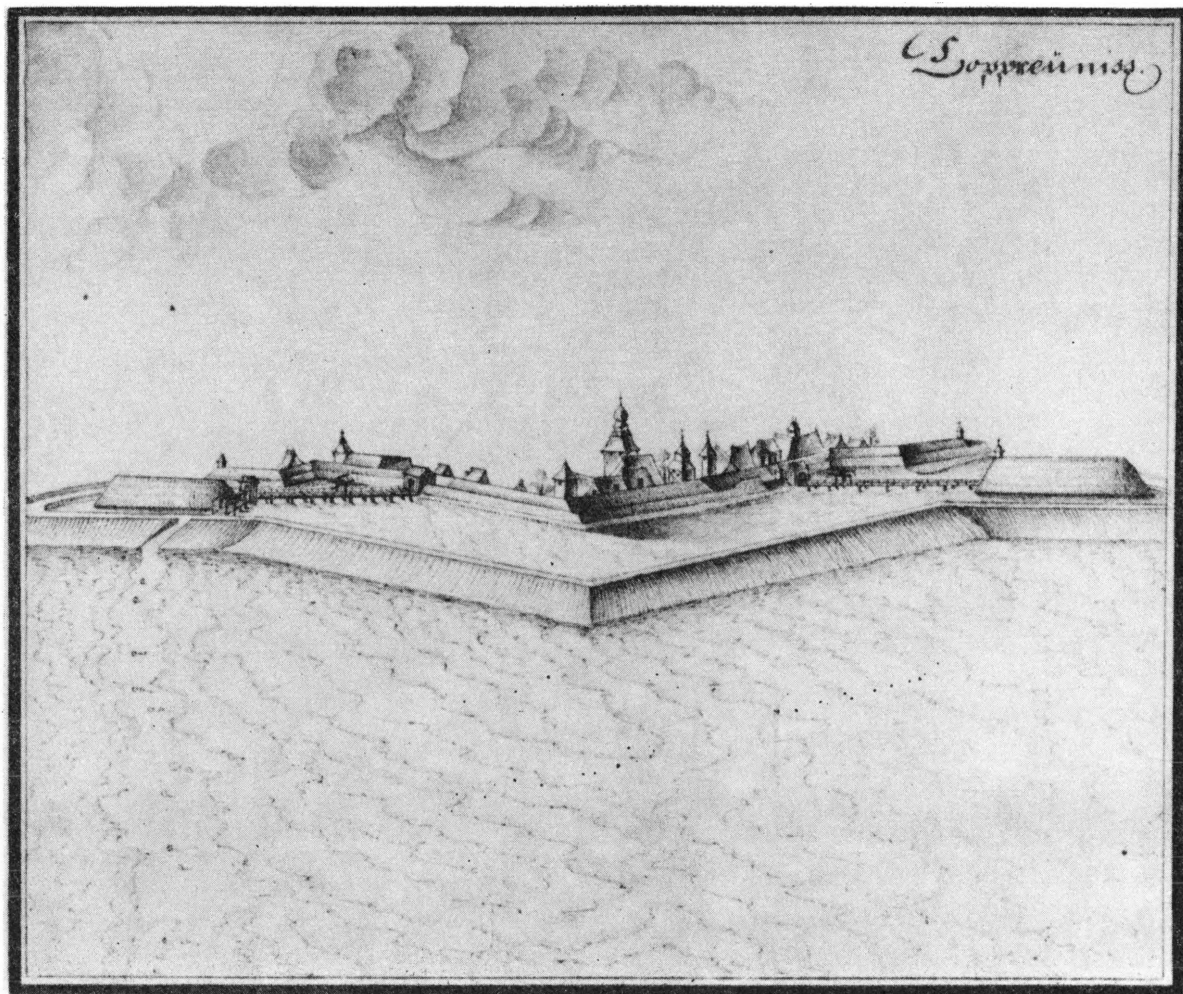

Veduta koprivničke utvrde iz 1698. godine. Arheloški odjel Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, broj G 522

dvije grabe, među kojima je zemljani prsobran. Stanovanje u dvoru unutar utvrde po život je opasno zbog njegove opće dotrajalosti.¹¹

Opsežniji radovi na obnovi i proširenju koprivničke utvrde započeli su već 1550. i nastavljeni kroz cijelo iduće stoljeće. Uz kraljevsku blagajnu i ostale izvore, za obnovu koprivničke utvrde brine se i Hrvatski sabor. Tako je poznata odluka Sabora iz 1557. godine, kojom se određuju kmetovi za »produbljivanje i proširivanje graba za vodu, kao i dizanje zemljanih bedema oko utvrde koprivničke«.¹² Utvrđena fortifikacija uspjela je odoljeti prvom značajnijem na-

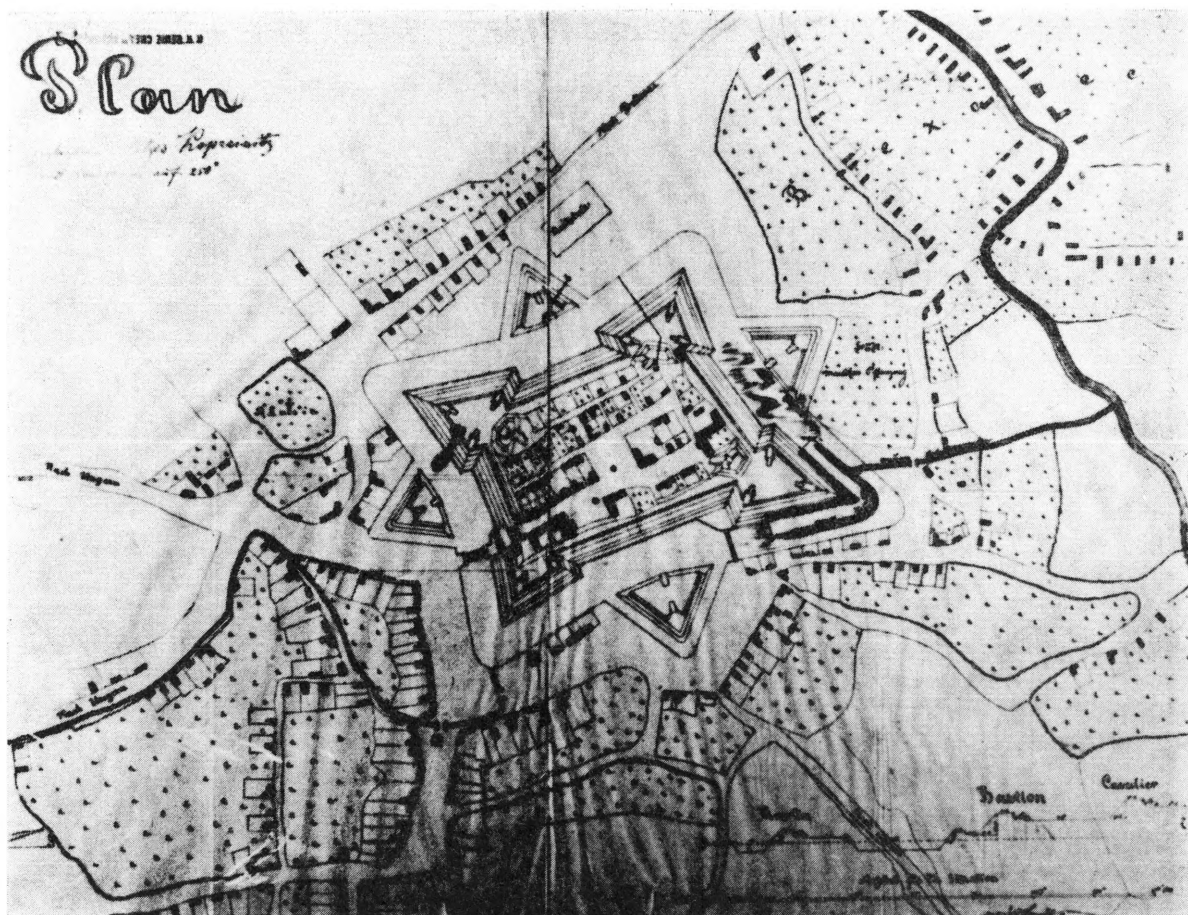
padu turskih četa 29. studenog 1557. godine.¹³ Situacija je na turskoj granici tada bila vrlo kritična: 1552. pada Virovitica, a 1600. i Nagykanisza, pa se granica formira kod Pitomače, pa Dravom i Murom dalje na zapad, a ovaj dio Podravine, između Koprivnice, Đurđevca i Virovitice je opustošena »ničija zemlja«. U tim prilikama koprivnička utvrda dobiva još veće strateško značenje. Godine 1559. Koprivnicu je zapalio neki turski prebjeg, te je većina zgrada unutar bedema izgorjela, a grad postao »pustoš i ruševina.«¹⁴ I taj požar je još jedan dokaz o izrazito drvenoj arhitekturi tadašnje srednjovjekovne Koprivnice.

Veduta koprivničke utvrde iz druge polovice 17. stoljeća. Kriegsarchiv Wien

Osam godina nakon velikog požara, Hrvatski sabor 27. rujna 1567. godine, donosi odluku da se Koprivnica »temeljito opravi i izgradi u modernu utvrdu«. Tako su započeli opsežni radovi, koji su cjelovitije dovršeni tek polovicom XVII. stoljeća. Da bi dokumentirali vojno značenje koprivničke utvrde u drugoj polovici XVI. stoljeća, a i kasnije, navedimo da je, primjerice, 1577. vojna posada, kojom je komandirao koprivnički kapetan Krsto Ungnad, bila sastavljena od 170

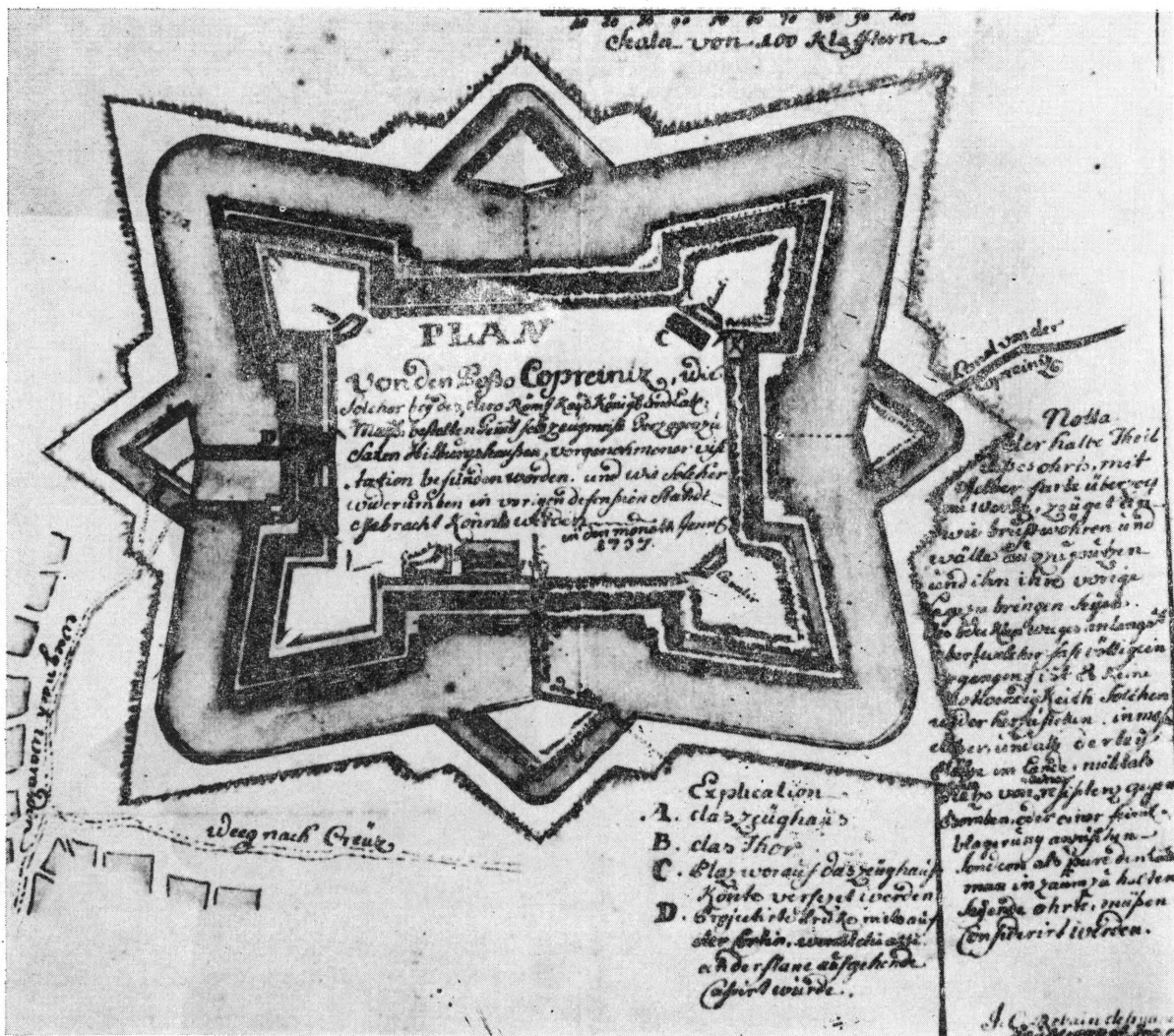
husara, 266 haramija i 46 njemačkih strijelaca.¹⁵ Nešto kasnije, 1581. godine pod komandom Ivana Globitzera, posada u koprivničkoj utvrđi sastojala se od 160 haramija, 100 husara, 100 njemačkih konjanika i 80 njemačkih pješaka.¹⁶ Za ono doba bila je do vrlo brojna stalno plaćena vojna posada, koja je bila i vrlo velik teret i opasnost za civilno građanstvo, predstavljajući često i prepreku gospodarskom razvoju grada i okolice.

Plan Koprivnice iz 1688. godine. Iz knjige: Das uhemals Gedruckte von Türken, Frankfurt und Leipzig 1688.

Najcjelovitiji zahvati u kompleksu kopri-
vničke utvrde u doba turske neposredne
opasnosti nastali su upravo sredinom XVII.
stoljeća, kada je uz brojne graditelje ovdje
boravio i planove fortifikacije izradio poz-
nati carski inženjer Martin Stier. On je iz
razdoblja od 1657. do 1660. godine ostavio
i nekoliko izuzetnih planova kopri-
vničkog utvrđenog središta. Tek tada Koprivnica,
uglavnom, postaje snažna zidana utvrda, ali
još uvijek dominiraju zemljani opkopi i pa-
lisade od kolaca.

Na Stierovim planovima, koji su najve-
ćim dijelom zaista i građevinski ostvareni,
kopri-
vnička nizinska fortifikacija ima oblik
nepravilne pačetvorine. Opasana je širokim
šančevima i bedemima, koji su pojačani na
isturenim kutovima sa četiri čvrsta bastiona
(florijanski, dvorski, popovski i Genssbül-
lerov) i četiri isturena revelina. Ovakva kon-
cepcija utvrđenja odaje tadašnja nastojanja
renesansnog načina građena fortifikacija.
U tvrđavu se ulazi najprije samo na tako-
zvana glavna ili velika vrata — iz pravca

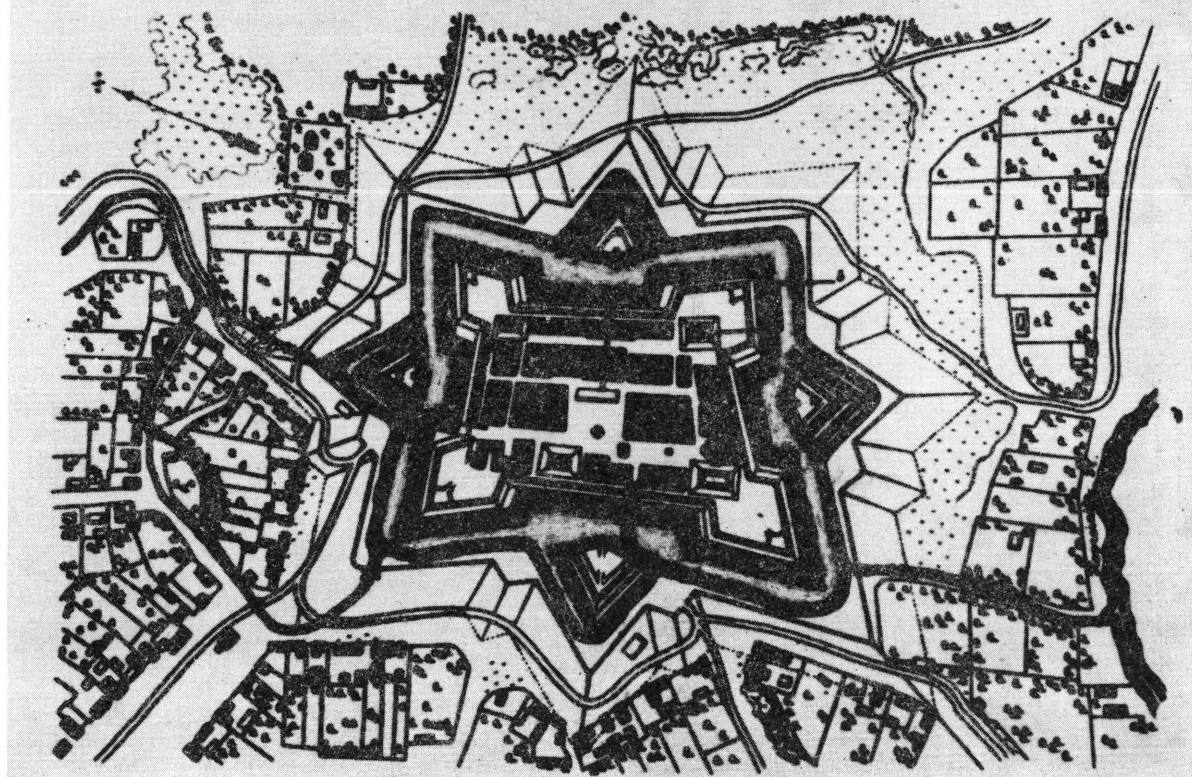

Plan Kopřivnice iz 1737. godine. Kriegersarchiv Wien

današnjeg Trga maršala Tita. Kasnije su otvarana, zatvarana i ponovno otvarana još neka gradska vrata: mala vrata (prema Križevcima) i stara vrata (prema Đurđevcu, osobito nakon izgradnje oružane 1714. godine). Unutar zidina bile su uglavnom vojne, crkvene, općinske i plemićke zgrade. Od vojnih objekata isticalo se zapovjedništvo, glavna straža i zatvor. Tu je bila i gradska

vijećnica, ali do danas nije ustanovljena njezina točna lokacija (kasnije je to bila zgrada, gdje je danas Muzej). Od crkvenih zgrada valja spomenuti današnju župnu crkvu, koja je izgrađena već 1657., te zidani franjevački samostan i crkvu nastalu, uglavnom od 1675. do 1685. godine. Dobar dio ostalih zgrada bio je građen od drveta čak i u samoj utvrdi, a kamoli ne u podgrađu,

Koprivnitz

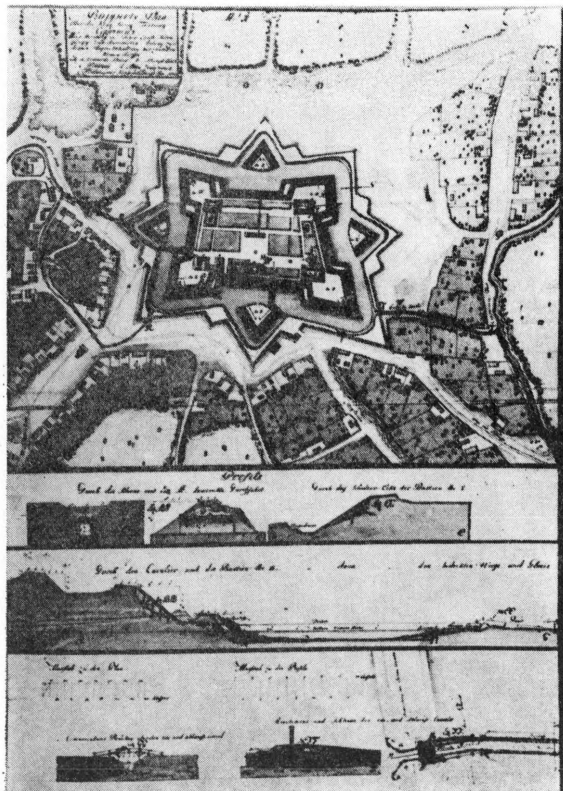

Plan Koprivnice iz 1772. godine. Kriegsarchiv Wien

koje od XVII. stoljeća na ovamo stvara jezgru na sjevernoj strani od gradske utvrde (današnja trgovačka jezgra) i »pod Pikom«.

Međutim, upravo u drugoj polovici XVII. stoljeća zbivaju se i krupne promjene, koje izravno utječu na razvoj koprivničke središnje utvrde i njezina suburbiuma. Naime, neposredna turska opasnost tada već počinje ozbiljnije jenjavati, pa Podravina postaje

sigurnijom za promet, trgovinu i obrtnička zanimanja. Taj proces slabljenja turske vojne sile završio je u našim krajevima 1684. oslobođenjem Virovitice, 1690. oslobođenjem Kanjiže i konačno 1691. bitkom kod Slankamena kada je oslobođen veći dio Slavonije. U takvim općim prilikama i Koprivnica sve veću važnost polaže razvoju trgovine i obrta, a također napreduje i poljoprivred-

Plan Koprivnice iz druge polovice 18. stoljeća. Original se čuva u Muzeju grada Koprivnice

na proizvodnja. To daje poleta i građevinskom razvoju grada.

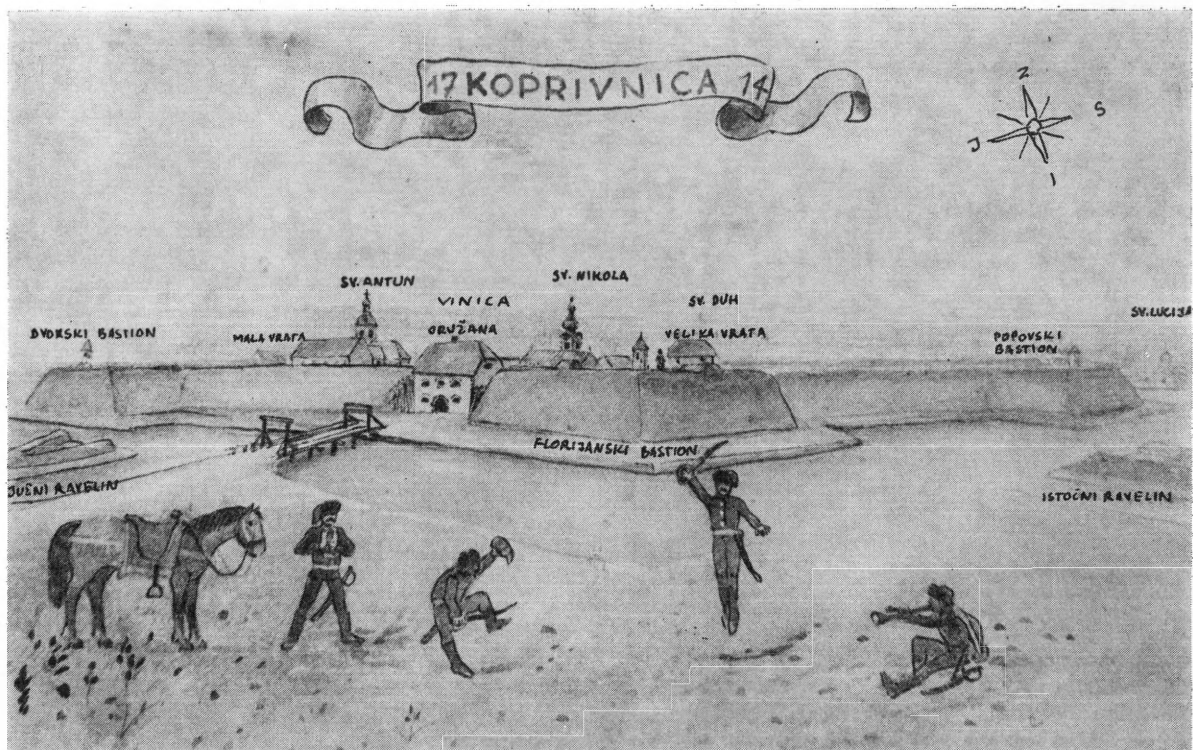
U kontekstu ovih zbivanja zanimljivi su podaci i o Koprivnici, koje bilježi kanonska vizitacija iz 1659. godine. Vizitator je tada unutar tvrde registrirao tek 80 kuća, koje su, uglavnom, bile javne namjene (vojne, crkvene i upravne). Već tada izvan gradskih bedema stanuje više stanovnika nego unutar njih. U užem podgrađu vizitator spominje šest ulica: Jamborica, Pijačna, Duga, Ciglenička, Gibanična i Špoljarska, a oko njih eto još i deset malih prigradskih naselja koja su kasnije postala sastavnim dijelovima grada: Banovec, Dubovec, Miklinovec, Bregi, Futakovec, Krupčina, Popovci, Severovec, Veliki Brežanec i Mali Brežanec.¹⁸ Go-

tovo cjelokupna koprivnička privatna arhitektura koristi još uvijek drvo kao osnovni građevinski materijal. Najuglednija izvan gradska koprivnička četvrt bila je već krajem XVII. stoljeća »na Piazza«, gdje je svoj dom imao 1664. godine i znameniti knez Mikula Natulja.¹⁹ Mnogo se od tog vremena gradilo i na prostoru »pod Pikom«. O ovoj drvenoj fazi arhitektonskog razvoja grada govori i osam kapelica izvan gradskih bedema građenih, također, od drveta i pletera nabijenog zemljom. Kasnije su i one uglavnom postale plijen panonske memle.²⁰

III.

Nacifrano marijaterzijansko XVIII. stoljeće donosi značajne promjene Koprivnici, kako u gospodarskom i političkom tako i u urbanističkom smislu. Pustoš ostavljena iz vremena stalnih turskih prodora zamjenjuje se znatno bržim gospodarskim i kulturnim napretkom, koji je, doduše, još uvijek zasnovan na bezobzirnoj eksploataciji kmetova i ostalih potčinjenih. I dok se na prilazima gradu pažljivo ubire maltarina, dok u životu grada i te kako važnu ulogu igraju godišnji, mjesečni i tjedni sajmovi, dotle vrlo brzo jačaju obrt i trgovina, te razne upravne funkcije. Jačanju tih važnih gradskih funkcija osobito su pridonijeli tvrđi drumovi, koji se grade upravo u toku XVIII. stoljeća, ističući važnost Koprivnice kao središnjeg križišta ovog dijela sjeverne Hrvatske.

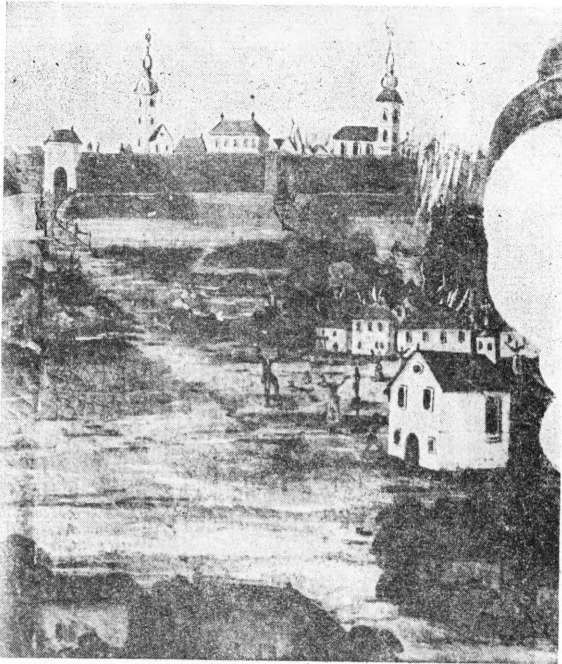
Tako je u XVIII. stoljeću počelo nastajati današnje koprivničko trgovačko središte, koje u to doba dobiva prvih desetak stacionarnih trgovina i radnji. Od 1720. godine bilježi se dolazak značajnog broja grčkih trgovaca,²¹ a uglavnom u XIX. stoljeću i židovskih, što je koprivničkoj trgovini dalo nove razvojne dimenzije. Uz to, tokom XVIII. stoljeća grad postaje sjelo brojnih cehovskih obrtničkih udruženja, koja su davala osnovni ton gospodarskom i društvenom životu Koprivnice. Upravo u to doba konačno je riješena još jedna kočnica gospodarskom napretku grada: godine 1765. general Klefeld s vojnom posadom definitivno odlazi u novosagrađeni Bjelovar i time Koprivnica prestaje biti sjelo Vojne krajine za ovaj dio Hrvatske. Grad je i upravno pripojen Provincijalu, to jest civilnoj Hrvatskoj, što je imalo izravno pozitivne gospodarske i društveno-političke reperkusije.

Veđuta Koprivnice iz 1714., kada je izgrađena oružana. Crtao akademski slikar Stjepan Kukec

Odlaskom vojske mijenja se i odnos prema utvrđanim bedemima izgrađenim u XVI. i mahom sredinom XVII. stoljeća. Sada oni gube svaku svoju praktičnu važnost. Varoške grabe se zapuštaju i zamumljuju, a jedino koji prosvjed građana zbog prava ribarenja u njima pobuđuje pozornost na njihovo postojanje. Rudolf Horvat piše da je već 1768. godine »napuštena koprivnička tvrđa, koja je dva i pol stoljeća služila za obranu Hrvatske«.²² Ipak, šančevi se zatrpavaju tek potkraj XIX. stoljeća (svakako nerazumljivom odlukom gradskog magistrata), ali se već stotinjak godina ranije glavni gradski život prebacuje u suburbium, dakle izvan gradskih fortifikacijskih zidina i graba.

Suburbium, dakle, dobiva tokom XVIII. i pogotovo u XIX. stoljeću primarno značenje u urbanističkom razvoju grada. Tu »na Piazza«, »pod Pikom« i drugim susjednim ulicama nastala je današnja trgovačka i obrtnička koprivnička gradska jezgra. Osim trgovaca, obrtnika i činovnika, u gradskom podgrađu naseljava se i značajan broj seljaka — kmetova i slobodnjaka. To osobito vrijedi za tadašnju gradsku periferiju, kao što je bio Banovec, Severovec, Miklinovec, Gibanična ulica, Futakovec, Brežanec, Dubovec i Špoljarska ulica, te naravno za Brege, Vinicu, Starigrad, Močile i Draganovec.²³ Većinom kmetova nastanjenih u spomenutim predgrađima i naseljima upravljali su

Pogled na dio Koprivnice iz 1746. godine. Sa slike Sv. Florijana

plemići i vlasnici selišta, koji su bili nastanjeni u samom gradskom središtu (Czindery, Brebrići i drugi), te vojna i upravna oligarhija. Ovdje su dijelom kmetova upravljali i župnici, a najveći broj je ipak imao status slobodnjaka (nadničara). Zbog takvog sastava stanovništva, rubni dijelovi Koprivnice imali su posve ruralne osobine i po funkciji i po fizionomiji (tu su formirana seljačka gospodarstva s mnoštvom gospodarskih zgrada — mahom drvenih — i neurednim dvorištima).

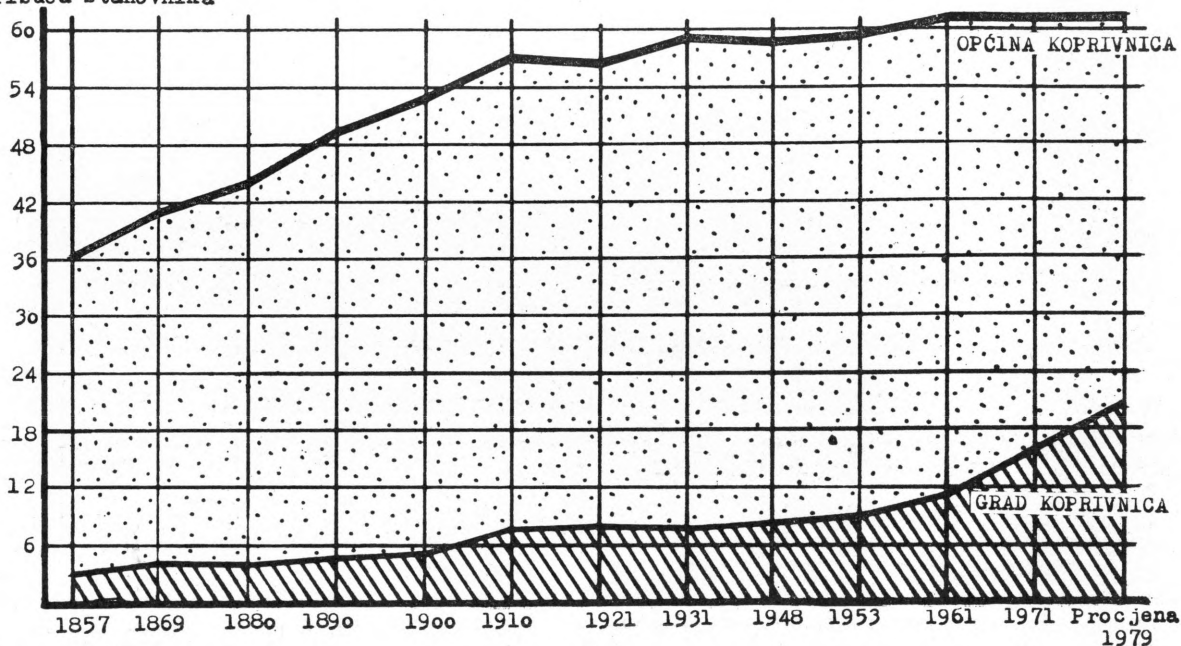
Uz određenu koncentraciju trgovačkih, obrtničkih i upravno-vojnih gradskih centralnih funkcija, tokom XVIII. stoljeća Koprivnica dobiva i prve svoje manufakture. Među njima valja spomenuti pivovaru u Jamborici (današnja Ulica Ive Marinkovića, preko puta kapelice Grantule) i to već 1753., zatim philatorium ili svilanu u Svilarskoj ulici, a tu su i mlinovi na potoku Koprivnici. Sve to uvjetovalo je i brojčano jačanje grad-

skog stanovništva. Arhiđakon Matija Leder spominje 1680. godine u koprivničkoj župi oko 800 kuća,²⁴ a Adam Antun Čegetek 1738. godine više od 700 samo katoličkih kuća.²⁵ Iz godine 1783. sačuvao nam se dosta detaljan popis koprivničkog stanovništva iz kojeg doznajemo da je tada grad imao 2677 žitelja,²⁶ da bi taj broj bio gotovo isti i 1787. godine — 2464 stanovnika.²⁷ Godine 1810. popis je zabilježio u gradu Koprivnici 1926 rimokatolika, 67 istočnopравославniх i 23 Židova.²⁸ Radi usporedbe valja navesti da je Varaždin u drugoj polovici XVIII. stoljeća, prije poznatog požara od 1776. godine, brojio oko 6000 duša, a 1802. tek 4362 žitelja, a Zagreb u istom razdoblju oko 3500 odnosno samo 2970 stanovnika.²⁹ Prema tome, Koprivnica u to doba pripada među najznačajnija hrvatska trgovišta.³⁰

I tako nas, eto, u XIX. stoljeću kada tadašnje »modern« vrijeme ruši oznake prošlosti i bitaka s Turcima: prije stotinjak godina započelo je rušenje gradskih bedema i zavažanje varoških graba. Nakon ukidanja kmetstva 1848. godine, osobito druga polovica prošloga stoljeća unosi i u život Koprivnice krupne gospodarske i društveno-političke promjene. Prije svega, to je definitivno ukidanje Vojne krajine 1871. godine, što daje nove dimenzije prometnom položaju grada. Ovaj položaj još je više naglašen izgradnjom željezničke pruge iz Mađarske za Zagreb 1870., što je konačno definiralo Koprivnicu kao najznačajnije gospodarsko središte Podravine za dudu budućnost. Počinje još više jačati obrt i trgovina, niču nove manufakture, javljaju se novčani zavodi i kulturne ustanove. Prema registumu poreznih obveznika od 17. veljače 1846. godine grad ima registriranih 130 obrtnika raznih struka.³¹ Tada su najfrekventnije trgovačko-obrtničke ulice bile tvrđa (praesidium) i »pod Pikom« (Piyue villa), što odgovara sadašnjem središtu grada.

Koprivnica konačno dobiva i dvije ciglane: gradsku i Toplakovu, a to je bilo u uskoj vezi s definitivnom orijentacijom prema čvrsto građenim zgradama u gradu. Zidanice u središtu grada, ali izvan utvrde (danas Trg maršala Tita, Trg Republike, Nemčićeva i okolne ulice), ali su najvećim dijelom nastale u XIX. vijeku. Među ostalima, spomenimo da je tadašnja osnovna škola, a

Tisuća stanovnika

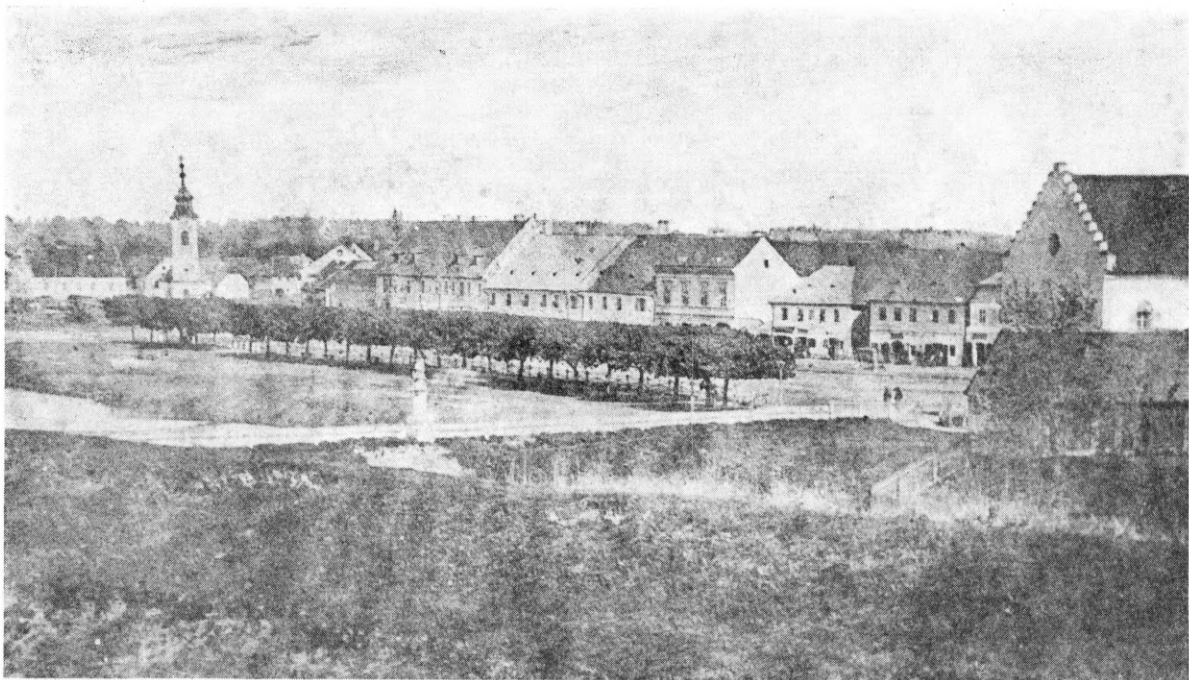
Kretanje broja stanovnika općine i grada Koprivnice od 1857. do 1971., te procjena za 1979. godinu

danas gradska vijećnica, izgrađena 1856. godine, zatim zgrada osnovne škole koja je srušena u diverziji 1945. godine izgrađena je 1892., prva bolnička zgrada 1874., u prošlom stoljeću nastaju i pravoslavna crkva, zgrada stare pošte (danas omladinski dom), mnoge trgovačke kuće u središtu, itd. Ipak, velik dio grada, osobito seljačke periferije, još su uvijek građene od drva i pokrite slamom.

Iz sredine prošloga stoljeća očuvala nam se i prva detaljna geodetska premjera Koprivnice, koju i donosimo u prilogu ovoga članka (u koloru). Ta nam karta (iz 1859.) izuzetno vjerno i temeljito dokumentira ne samo tadašnje stanje urbanističkog razvoja Koprivnice, već i izgled gradske jezgre od sredine XVII. stoljeća na dalje. Od Martina Stiera stvari se nisu bitnije izmijenile, jedi-

no što je suburbium postao faktično središte grada dok tvrđa gubi svoje centralne funkcije.

Iako je i ranije bilo radnji vezanih uz izmjeru zemljišta (slobodno izražavanje crtežom, vedute, kroki i slično), osnovni putokaz za stvarne geodetske premjere za naše krajeve bila je odredba od 23. prosinca 1817. godine, kada je donijet Zakon o izradi stabilnog katastra zemljišta. Taj se zakon odnosio na sve pripadajuće zemlje austrijske carevine.³² Međutim, prva geodetska izmjera na području današnje Koprivnice izvršena je tek 1841. godine. No, reambulacija prvobitne izmjere obavljena je 1895., pa je tek tada zapravo koprivnička katastarska općina dobila osnovne geodetske planove i izrađeni katastarski operat. Obračun površina izrađen je u hrvatskoj mjeri.

Jedna od prvih fotografija koprivničkog trgovačkog središta smještenog izvan bedema utvrde (snimljeno oko 1870.)

Evo i nekih zanimljivih podataka iz te prve prave koprivničke karte iz 1859. godine. Koprivnicu je kao katastarsku općinu sačinjavala gradska jezgra (tvrđa i okolne ulice), te prigradska naselja Banovec, Brežanec, Dubovec i Miklinovec. Originalni planovi izrađeni su u vrlo krupnom mjerilu, 1:2880, što je odgovaralo tadašnjoj bečkoj mjeri (jedan bečki palac jednako 40 četvornih hvati). Stara gradska jezgra, koja se nalazila unutar bedema i jaraka obuhvaćala je svega 86 katastarskih čestica s ukupnom površinom od 41 katastarskog jutra i 251 čhv., dok je sam bedem s jarcima obuhvaćao 19 kj i 33 čhv. Unutar stare gradske jezgre nalazilo se već tada vrlo malo objekata: 35 stambenih zgrada (uglavnom u današnjoj Ulici JNA, Frankopanskoj i susjednim), te pet objekata javne namjene (župna crkva, franjevački samostan sa crkvom, gradska vijećnica — danas Muzej, oružana, te ubož-

nica sa župnim dvorom). Šire gradsko područje obuhvaćalo je ukupno 255 stambenih jedinica i šest javnih zgrada (pravoslavna crkva, pivovara u Jamborici, hoteli »Križu« i »K caru austrijskomu«, osnovna škola). Prigradska naselja brojala su značajan broj stambenih jedinica: Brežanec 101, Banovec 106, Dubovec 108 i Miklinovec 53 zgrade. Dakle, sveukupno je 1859. godine u Koprivnici bilo 658 stambenih zgrada i 11 javnih objekata.³³

Druga polovica XIX. stoljeća donosi i kraj staroj koprivničkoj tvrđi. U mulju varaških graba nestala su sjećanja na obračune s Turcima, a novo vrijeme donijelo je »suvremenije« urbanističke planove i rješenja. Tá, valjalo je slijediti i građevinsku »modu« onoga vremena: 1857. godine carski Beč ruši svoje znamenite gradske bedeme (Ring) da bi dobio prostor za suvremeniji

Središte Koprivnice oko 1870. godine. Tu se još uvijek nalazi crkvice Sv. Florijana, koja je kasnije srušena i ponovno podignuta u bolničkom kompleksu

razvoj. To isto, već 1863. godine, počinje činiti i Koprivnica, iako je stvarno imala dovoljno prostora za širenje i bez ove svojevrsne devastacije objekata, koji su simbolizirali burnu prošlost predaka. Tek opravdanje sa zdravstvenim razlozima, jer navodno se iz zamuljenih gradskih graba širio zadah i zaraze, ne djeluje suviše uvjerljivo. Tako je godine 1892. uglavnom završen proces zatrpavanja starogradskih šanaca, da bi za današnja pokoljenja ostali tek reliquie reliquiarum na sajmištu i kod »Komunalca«.

Građevinska mladost i polet šire su u obrtničke i trgovačke četvrti smještene oko prostranoga gradskoga parka formiranog na sjevernim bivšim bedemima i grabama. Krajem XIX. i početkom XX. stoljeća, Koprivnica postaje stjecište razmjerno velikog broja vrsnih graditelja, kao što su primjerice bili Cernelutti, Morandini, Zemljarić, Rožman, Igrić i drugi. Među njima osobito se ističe

pojava graditelja Josipa Reša, koji devedesetih godina prošloga stoljeća udara posebni građevinski pečat središtu grada — osebnim fasadama zgrada uređenim u stilovima onoga vremena.³⁴

Koprivnica se urbanistički osobito podigla početkom ovoga stoljeća (naročito za vrijeme načelnikovanja Josipa Vargovića 1906.-1913), što nije rezultat samo umješnosti gradske uprave i gradskih otaca, već prvenstveno značajnog gospodarskog uspona grada i okolice u to doba. Između ostalog, spomenimo da je 1904. izgrađena zgrada banke (danas koprivnička Galerija), zatim gimnazije 1908. godine, istovremeno gradi se 1903. i 1904. zgrada koprivničkog paromlina, 1906. i 1907. niče velika kemijska industrija »Danica d.d.«, kao i još neki objekti, a 1909. i 1910. grad dobiva i asfalt u svome središtu, čime je, prema zapisu jednog suvremenika, »konačno Koprivnica prerasla iz prašnjavog

Današnji Trg Republike početkom ovog stoljeća, kada je ovdje podignut hotel »Križ« (desno)

sela u suvremeni grad». ³⁵ Koprivnica dobiva 1910. godine i svoju plinaru, pa su petrolejke u uličnoj rasvjeti zamijenjene plinskim žaruljama, ³⁶ da bi električna centrala bila postavljena tek 1927. godine. ³⁷ Tako je početkom ovoga stoljeća asfaltom i plinom uokvireno prekrasno gradsko šetalište, čiji temelji su udareni još 1856. godine, kada kotarski predstojnik Gligorije Rosandić daje na sjevernom obodu varaških graba zasaditi dvije aleje javora. ³⁸ Park je definitivno uređen tek nakon zatrpavanja sjeverne varoške grabe i rušenja sjevernog bedema: šetalište je uređio između 1891. i 1893. godine gradski vrtlar Dragutin Ruhl, a drveni paviljon za promenaadne svetkovne koncerte izgradio je koprivnički stolar Antun Rogina 1894. godine. ³⁹ Navedimo još i to da je 1906. godine Koprivnica brojala 1862 zgrade, od čega je 31 imala javnu i društvenu funkciju. ⁴⁰

Godina	Grad Koprivnica	Koprivnički Bregi	Općina Koprivnica
1857	3224	1317	36546
1869	4243	1441	41148
1880	4627	1400	44326
1890	5118	1394	50530
1900	5710	1638	53315
1910	8018	—	57135
1921	8115	—	56246
1931	7934	1538	59381
1948	8663	1621	58150
1953	9902	1680	59614
1961	11842	1907	61309
1971	16483	1854	61086
Procjena 1979	20500	1800	61000

Kretanje broja stanovnika grada Koprivnice, Koprivničkih Bregi i općine Koprivnica prema svim popisima žitelja od 1857. do 1971. godine⁴¹

Središte Koprivnice početkom ovog stoljeća. Prvi asfalt ovdje je stavljen 1909. i 1910. go dine

Međuratno razdoblje donijelo je Koprivnici stagnaciju i u demografskom i u urbanističkom smislu. Iako su porasle neke gradske funkcije, jer ne treba zaboraviti na proširenje industrije (uljara, mlinovi, Danica d.d. i drugo), na jačanje prometnih funkcija (1937. puštena je u promet i željeznica prema Varaždinu), na razvoj obrta (1939. kotar Koprivnica broji 1367 registriranih obrtnika), jačanje trgovina i slično, ipak gradi se vrlo malo: 1906. grad se sastojao od 1862, a 1950. od 2160 objekata, što govori o minimalnoj urbanističkoj djelatnosti u razdoblju dugom gotovo pola stoljeća. Ponešto se šire gradska predgrađa, rasparcelirano je uže središte grada i popunjeno s nekoliko trgovačkih i obrtničkih kuća, dok se komunalni problemi grada gotovo i ne rješavaju (osim električne centrale 1927. godine). Čak i jedi-

na veza grada s kolodvorom (Varaždinska ulica) nije u cijelosti izgrađena, a na Tarašćicama raste kukuruz i krumpir. Ovdje se prve kuće grade tek 1931. godine: »U novoj projektiranoj ulici Kolodvor-grad kupio je prvo gradilište g. Blažek, koji već dovozi građevinski materijal za gradnju jednokatne kuće«.⁴²

IV.

Iz sumorne slike grada, kako ga je 1925. godine vidio Miroslav Krleža u znamenitom »Pismu iz Koprivnice«, narasla je u zadnja tri desetljeća socijalističke izgradnje suvremena »podravska metropola«. Upravo Koprivnica postala je nakon oslobođenja tipičan primjer demografske i urbanističke ekspanzije. Dok istodobno broj žitelja koprivničke

Idila stare Koprivnice ispred hotela »K caru austrijanskomu«. Snimljeno oko 1890. godine

komune stagnira, sam grad bilježi najveće trendove porasta od gotovo svih općinskih središta sjeverozapadne Hrvatske. Time je u stalnom porastu i stupanj urbanizacije u koprivničkoj općini: 1948. u gradu je živjelo tek 14,8 posto ukupnog stanovništva komune, 1953. godine 16,6 posto, 1961. godine 19,3 posto, 1971. godine 26,3 posto, a prema procjeni za 1979. godinu u Koprivnici živi već više od 33 posto ukupnog žiteljstva komune.⁴³

U novim uvjetima života i privređivanja, demografska i funkcionalna »zvijezda« Koprivnice u snažnom je usponu. U grad se slijeva sve više bivšeg ruralnog stanovništva, a iz grada zrače u okolicu raznovrsne utjecajne inovacije. Ta diferencijacija u demografskom i gospodarskom razvoju podravskih

naselja vrlo je intenzivna upravo danas. Stoga i nije čudno što je grad doživio najintenzivnije urbanističke i druge fizionomske promjene upravo u najnovije doba. Koprivnica u svojem poslijeratnom razdoblju intenzivnom izgradnjom, uglavnom, popunjava povoljnu terasu između središta grada i željezničkog kolodvora, a šire se i jugozapadne i jugoistočne četvrti. U stambenoj izgradnji po prvi put je sveobuhvatnije prijeđena i željeznička pruga, koja je jedno stoljeće determinirala razvoj grada prema zapadu (Vinica).

Industrija se, uz manje iznimke, izgrađuje u sjeveroistočnom dijelu grada, što odgovara hidrografskim, reljefnim i klimatskim uvjetima. Upravo sekundarne djelatnosti doživjele su u zadnja dva desetljeća vrlo nagli

Koprivnički park uređen je krajem prošlog i početkom ovog stoljeća, nakon definitivnog rušenja bedema srednjovjekovne utvrde

uspon, što je dalo i osnovni ton urbanističkom i ukupnom razvoju Koprivnice. To osobito vrijedi za razvoj prehrambene industrije — od 1957. u staroj zoni u Marinkovićevoj ulici i od 1972. ponovno na Danici, zatim za razvoj drvne industrije — uglavnom od 1960. godine, za obučarsku industriju — od 1972. godine, itd. Konačno se cjelovitije i obuhvatnije prilazi rješavanju akutnih komunalnih problema grada, pa se gradi suvremeni vodovod i kanalizacija (što je djelomično još uvijek u toku), te rekonstruira električna mreža, uvodi plin i slično. Od objekata društvenog standarda valja spomenuti izgradnju vrlo suvremenog srednjoškolskog centra, te nove bolnice (koja se upravo dovršava).

Koprivnica je u zadnja tri desetljeća obnovila više od 60 posto svojeg stambenog i poslovnog prostora, što znači da je ova generacija učinila na tom planu više nego prijašnje u ukupnoj povijesti grada. Godine 1950. grad je brojao ukupno 2160 objekata, od čega je stotinjak otpadalo na društvene i poslovne zgrade. Krajem 1978. broj objekata povećan je čak na 4759, od kojih je 136 imalo društvenu i poslovnu funkciju (ne računajući tu pojedine prodavaonice). Urbanistički plan Koprivnice, usvojen 1973. godine, predviđa da će grad 2000. godine brojati oko 30 000 stanovnika, te su s tim u vezi determinirana i komunalna i ostala urbanistička planska rješenja.⁴⁴

KOPRIVNICA. 25. Oktobra 1909

Gospodska ulica.

Mein lieber Herr! Ich bin sehr froh über die Nachricht, dass Sie sich in Koprivnica befinden. Ich bin sehr froh über die Nachricht, dass Sie sich in Koprivnica befinden. Ich bin sehr froh über die Nachricht, dass Sie sich in Koprivnica befinden.

Pogled na današnju Ulicu JNA na prijelazu stoljeća

Bilješke

¹Radovan Pavić: Makroregionalna gradska središta SR Hrvatske u kontekstu geopolitičke i geostrateške lokacije, Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske (uredio dr. Ivan Crkvenčić), Zagreb 1976., str. 117

²Andela Horvat: Osvrt na urbanizam Koprivnice, Bullentin odjela VII. za likovne umjetnosti JAZU, VIII., broj 2-3, Zagreb 1960., str. 89

³Andela Horvat, o. c., str. 90

⁴Rudolf Horvat: Poviest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice, Zagreb 1943., str. 279-280

⁵Paškal Cvekan: Tri sto godina samostana i crkve u Koprivnici, Koprivnica 1975., str. 4

⁶Emilije Laszowsky: Počeci razvoja grada Koprivnice do 1356. godine, Zbornik Muzeja grada Koprivnice, Koprivnica 1946-1953., str. 41; Tade Smičiklas: Codex diplomaticus, IX., str. 39-41 i XII., str. 48

⁷Te povečije izdavalci su Gisingovci, zatim Mikci od Prodavića i drugi, te konačno i kralj Ludovik I. 4. studenog 1356. godine. Opširnije o tome u knjizi Dragutina Feletara: Podravina, Koprivnica 1973., str. 53-56

⁸Leander Brozović: Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978., str. 18-20

⁹Rudolf Horvat: Koprivničke crkve i kapele, Hrvatska prošlost, IV., Zagreb 1943., str. 4-5

¹⁰Andela Horvat, o. c., str. 93

¹¹Vjesnik zemaljskog arhiva, XII., Zagreb 1913., str. 11-15

¹²Andela Horvat, o. c., str. 93

¹³Franjo Horvatić: Iz prošlosti koprivničke utvrde, Podravski zbornik, Koprivnica 1977., str. 230

¹⁴Zbog tog požara kralj je Koprivnicu na devet godina oslobodio redovitih i izvanrednih poreza. Vjesnik zemaljskog arhiva, XIV., Zagreb 1914., str. 281

¹⁵Blaž Mader: Casti i dobru zavičaja, Zagreb 1937., str. 107-108

¹⁶Kolar-Horvatić: Osvrt na historijska zbivanja, Koprivnica 1969., str. 15

¹⁷Andela Horvat, o. c., str. 94

¹⁸Rudolf Horvat: Poviest Koprivnice, o. c., str. 11

¹⁹A. E. Brlić: Podaci za povijest obitelji Natulija, Zbornik MGK, Koprivnica 1946-1953., str. 108-112

²⁰Andela Horvat, o. c., str. 98-99

²¹Rudolf Horvat, o. c., str. 13

²²Rudolf Horvat, o. c., str. 16

²³Prema podacima dra Brozovića, MGK

²⁴Kanonske vizitacije Komarničkog arhidakonata za 1680. godinu, Nadbiskupski arhiv Zagreb

²⁵Kanonske vizitacije od 17. V 1738.

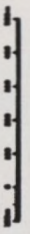
²⁶Leander Brozović: Popis žitelja slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice 1783. godine, Zbornik MGK, Koprivnica 1946-1953., str. 48

²⁷Kanonske vizitacije za 1787.

²⁸Izvjestaj kanonskog vizitatora Matije Vadona od 11. IX. 1810.

KOPRIVNICA

Mjerilo 1:10000

- ZONA UPR. STOLJCA
- RAZVOJ GRADA DO 1945. GODINE
- INDUSTRIJA DO 1945. GODINE
- DAVAŠTA INDUSTRIJA
- TEMELJNI PROJEKT Koprivnica
- PLANIŠNE ZOBILJAVICE
- 1000
- ZAPOSLJENI
- PIŠTUNI
- PLANIŠNA INDUSTRIJSKA ZONA
- PROJEKTOVANJE

POPS ULICA

- 1. BANIŠKA 12
- 2. BANIŠKA 14
- 3. BANIŠKA 16
- 4. BANIŠKA 18
- 5. BANIŠKA 20
- 6. BANIŠKA 22
- 7. BANIŠKA 24
- 8. BANIŠKA 26
- 9. BANIŠKA 28
- 10. BANIŠKA 30
- 11. BANIŠKA 32
- 12. BANIŠKA 34
- 13. BANIŠKA 36
- 14. BANIŠKA 38
- 15. BANIŠKA 40
- 16. BANIŠKA 42
- 17. BANIŠKA 44
- 18. BANIŠKA 46
- 19. BANIŠKA 48
- 20. BANIŠKA 50
- 21. BANIŠKA 52
- 22. BANIŠKA 54
- 23. BANIŠKA 56
- 24. BANIŠKA 58
- 25. BANIŠKA 60
- 26. BANIŠKA 62
- 27. BANIŠKA 64
- 28. BANIŠKA 66
- 29. BANIŠKA 68
- 30. BANIŠKA 70
- 31. BANIŠKA 72
- 32. BANIŠKA 74
- 33. BANIŠKA 76
- 34. BANIŠKA 78
- 35. BANIŠKA 80
- 36. BANIŠKA 82
- 37. BANIŠKA 84
- 38. BANIŠKA 86
- 39. BANIŠKA 88
- 40. BANIŠKA 90
- 41. BANIŠKA 92
- 42. BANIŠKA 94
- 43. BANIŠKA 96
- 44. BANIŠKA 98
- 45. BANIŠKA 100
- 46. BANIŠKA 102
- 47. BANIŠKA 104
- 48. BANIŠKA 106
- 49. BANIŠKA 108
- 50. BANIŠKA 110
- 51. BANIŠKA 112
- 52. BANIŠKA 114
- 53. BANIŠKA 116
- 54. BANIŠKA 118
- 55. BANIŠKA 120
- 56. BANIŠKA 122
- 57. BANIŠKA 124
- 58. BANIŠKA 126
- 59. BANIŠKA 128
- 60. BANIŠKA 130
- 61. BANIŠKA 132
- 62. BANIŠKA 134
- 63. BANIŠKA 136
- 64. BANIŠKA 138
- 65. BANIŠKA 140
- 66. BANIŠKA 142
- 67. BANIŠKA 144
- 68. BANIŠKA 146
- 69. BANIŠKA 148
- 70. BANIŠKA 150
- 71. BANIŠKA 152
- 72. BANIŠKA 154
- 73. BANIŠKA 156
- 74. BANIŠKA 158
- 75. BANIŠKA 160
- 76. BANIŠKA 162
- 77. BANIŠKA 164
- 78. BANIŠKA 166
- 79. BANIŠKA 168
- 80. BANIŠKA 170
- 81. BANIŠKA 172
- 82. BANIŠKA 174
- 83. BANIŠKA 176
- 84. BANIŠKA 178
- 85. BANIŠKA 180
- 86. BANIŠKA 182
- 87. BANIŠKA 184
- 88. BANIŠKA 186
- 89. BANIŠKA 188
- 90. BANIŠKA 190
- 91. BANIŠKA 192
- 92. BANIŠKA 194
- 93. BANIŠKA 196
- 94. BANIŠKA 198
- 95. BANIŠKA 200

- 1. ZONIRANA TERITORIJA
- 2. OGRANIČENJE
- 3. NEKORISTANA TERITORIJA
- 4. NEKORISTANA TERITORIJA
- 5. NEKORISTANA TERITORIJA
- 6. NEKORISTANA TERITORIJA
- 7. NEKORISTANA TERITORIJA
- 8. NEKORISTANA TERITORIJA
- 9. NEKORISTANA TERITORIJA
- 10. NEKORISTANA TERITORIJA
- 11. NEKORISTANA TERITORIJA
- 12. NEKORISTANA TERITORIJA
- 13. NEKORISTANA TERITORIJA
- 14. NEKORISTANA TERITORIJA
- 15. NEKORISTANA TERITORIJA
- 16. NEKORISTANA TERITORIJA
- 17. NEKORISTANA TERITORIJA
- 18. NEKORISTANA TERITORIJA
- 19. NEKORISTANA TERITORIJA
- 20. NEKORISTANA TERITORIJA

²⁹ Vladimir Kovačić: Varaždin, Zbornik Pedagoške akademije Čakovec, Čakovec 1972., str. 109

³⁰ Podaci o broju stanovnika grada Koprivnice ponešto variraju od datuma do datuma zbog različitih (teritorijalnih) kriterija primijenjenim prigodom popisa

³¹ Historijski arhiv Varaždin, Arhiv grada Koprivnice, broj 48 od 17. veljače 1846.

³² Spomenutom zakonu prethodio je čitav niz propisa. Tako je 1756. Marija Terezija donijela Zakon o jedinstvenoj mjeri za sva zemljišta u carevini. To je postao bečki hvat, koji je sadržavao 1.896484 m, odnosno jedno katastarsko jutro isprva iznosi 1584 čhv, te se kasnije izravna na 1600 čhv. Godine 1758. osnovan je Generalquartiermeisterstab, koji djeluje sve do 1865. godine i bio je nadležan za izradu Jozefinskog katastra i dijelom kasnijeg prvog stabilnog katastra zemljišta kod nas. Godine 1785. donijet je Jozefinski poreski zakon, koji je znatno utjecao na ubrzanje radova na mjerenju zemljišta. Godine 1810. Franjo Josip I. pristupa predradnjama za izradu novog zakona o oporezivanju i nove premjere zemljišta. Dne 23. prosinca 1817. godine donosi se zakon o izradi stabilnog katastra u svim zemljama austrijske carevine. Već 1818. počinje katastarska izmjera u Istri, kao prva u Hrvatskoj.

³³ Originalna mapa dijelom se čuva i u Muzeju grada Koprivnice, a ova objavljena je iz Zavoda za kartografiju SRH u Zagrebu

³⁴ Josip Reš, među ostalim, adaptira kuću gradskog magistrata (raniju osnovnu školu), obavlja nadzor nad gradnjom kružne peći ciglane i izgradnjom gradske klaonice (1892-1894), izvodi vodovod u bolnici, te gradi nekoliko prizemnih i jednokatnih zgrada u središtu grada — Trg Republike 8, Trg Tomislava Bardeka 1, Trg maršala Tita 6, ugao Marinkovićeve i Trga bratstva i jedinstva i druge. Kolar-Horvatić, o.c., str. 26-27

³⁵ Zvonimir Vargović: Život i rad Josipa Vargovića, Zbornik MKG, Koprivnica 1946-1953., str. 52-56

³⁶ Hrvatski pokret, Zagreb, 29. IX. 1910.; Mate Sudeta: Iz nedavne prošlosti, Domaće ognjište, Koprivnica 2. IV. 1927.

³⁷ Rudolf Horvat, o.c., str. 27

³⁸ Anđela Horvat, o.c., str. 105

³⁹ Prema navodu dra Brozovića, MGK

⁴⁰ Statistički godišnjak kraljevine Hrvatske i Slavonije za 1906. godinu, Zavod za plan i statistiku Skupštine općine Koprivnica

⁴¹ Prema službenim popisima stanovništva od 1857. do 1971., te procjena za 1979. godinu, Zavod za plan i statistiku

⁴² Koprivnički Hrvat, Koprivnica, 25. VII. 1931.

⁴³ Dragutin Feletar: Dnevne migracije u Koprivnicu, Geografski glasnik, Zagreb 1977., str. 49

⁴⁴ Koprivnica — urbanistički plan, Zagreb-Koprivnica 1973.